

Odkrivanje čarov glasbenega opremljanja filma skozi delo Ennia Morriconeja

Pia Nikolič

Najslavnejši dvojec pred navezo Sergio Leone – Ennio Morricone sta bila Alfred Hitchcock – Bernard Herrmann. Hitchcock se je začel z zvokom ukvarjati zelo zgodaj. Njegov film *Izsiljevanje (Blackmail)* iz leta 1929 je bil prvi evropski zvočni film. Film je sicer posnel nemo, a ga je na željo studia nato sinhroniziral. V sodelovanju s Herrmannom je postavil temelje filmski glasbi. Herrmann je kot prvi dojel, do kakšne mere mora razredčiti klasično glasbo, da bi ta lahko ustrezala filmu. Drugače kot pri absolutni klasični glasbi v primeru filma del zgodbe namreč nosi video.

1. posnetek: <https://www.youtube.com/watch?v=s22INU5jXM4> (00:00–02:00)
Iz filma *Psiho (Psycho, 1960)*:
 - klasična uporaba glasbene teme, ki se v parafrazi ponovi intenzivneje, z vmesno tišino
 - glasba kot interpretacija lika in njegovih čustev

Osnove skladanja

Ennio Morricone se je rodil 17 let za Herrmannom (10. november 1928 – 6. julij 2020). Vse svoje življenje je živel v Rimu. Ker naj bi od svojega očeta trobentača podedoval poklic, so ga že pri 12 letih vpisali na Narodno akademijo Svete Cecilije. Prvo skladbo naj bi skomponiral že šest let prej.

Do skladanja za filme je prišel prek glasbenega opremljanja za radio in televizijo. Leta 1984 je v intervjuju za *Cinema Papers* izdal, od kod izhaja njegova glasba:

»Človekov okus izhaja iz vplivov skladateljev, ki jih je poslušal, iz stvari, ki jih je ljubil, iz vsakdanjih pripetljajev in otroških spominov. To prinaša izkušnje, izkušnje ustvarijo tehniko in iz tehnike se rodi stil. Ves postopek pa se zgodi nezavedno in zunaj našega nadzora.«

Morricone se v skladanju naslanja na velikane klasičnega kanona in na sodobnike:

- Igor Stravinski
- Karlheinz Stockhausen
- Pierre Boulez
- Luigi Nono
- Luciano Berio
- Giovanni Pierluigi da Palestrina
- Girolamo Friscobaldi
- Claudio Monteverdi
- Johann Sebastian Bach

Morricone glasbo piše po odlomkih, ki jih nato združi v daljše 10- do 15-minutne skladbe. Pogosto parafrazira omenjene mojstre in jim dodaja elemente jaza, rocka, popa, elektronske, avantgardne in tradicionalne italijanske glasbe.

Sodeloval je s Paulom Anko, Zuccherom, Andreo Bocellijem, Sarah Brightman, rimskim simfoničnim orkestrom, Yo-Yo Majem, Joan Baez, Rogerjem Watersom, Pet Shop Boys... V nasprotju s Herrmannom na popularno glasbo ne gleda zviška, v njej vidi vir navdiha. Zato je med prvimi, ki so idiom popularnih glasb tako uspešno in vedno znova preoblikovali za film. Primer tega so popevke, psihedelija in soul v kriminalkah, kavbojkah in giallih.

Vesterni

Kavbojke so pred Morriconejem hotele zveneti himnično, veličastno, dramatično. Junake, čas, dogodke so povzdigovali z nabrekli mi orkestracijami, vzburjenimi moškimi vokali. Morricone to spremeni v zvok neartikuliranih krikov, udarcev z bičem, konjskega topota, žvižganja, tleskanja z jezikom, rožljanja z repom klopotače, revolverskih strelav, eksplozij itd., kar hitro posvojijo na Zahodu.

Dolarska trilogija (Trilogia del dollaro)

Morricone se zaveda, da mora biti njegova glasba mednarodna, da bi jo lahko razumela vsa publika. (Theodor W. Adorno bi rekel, da takšna, da jo lahko razume in interpretira tudi manj inteligen ten gledalec, ki potrebuje pomoč pri razlagi zgolj videnega.) Zato se s Sergi em Leonejem osredotočita predvsem na like in prikaz njihovih notranjih občutij. Za zlobneže je tako uporabil disonantno, mračno glasbo. Izbira glasbila ni bila pomembna.

Sodelovanje z Leonejem je bilo sproščeno: režiser mu je puščal popolno svobodo, glasbo je lahko napisal pred snemanjem, da so jo lahko poslušali kar na setu. Tudi v sodelovanju z režiserjem Giuseppejem Tornatorejem je delal tako, da je glasbo pustil neobrezano in raje skrajšal prizore, kot da bi glasbo prilagajal video sekvenci.

Morricone je novi zvok kavbojke postavil z omejenimi sredstvi (brez denarja za polne orkestre). Posamezne fraze je zato napolnil s tedaj neobičajnimi inštrumenti, ki so ustvarjali vezivo (npr. drumlica ali židovska harfa, glasbena skrinjica, takrat še neuveljavljena električna kitara). Za »koncentrat ameriškosti« se je obračal k njihovim pop hitom.

Za prgišče dolarjev (A Fistful of Dollars, 1964)

Ta in *Bilo je nekoč na divjem zahodu (C'era una volta il West, 1968)* imata za filmsko zelo avantgardno glasbo, ne pa tudi za avantgardno glasbo *per se*.

V šestdesetih se filmska glasba že močno naslanja na ekonomski potencial glasbenih uspešnic, ki se s filma dobro prevedejo na lestvice. Morriconejeva glasba je ob tem ostajala tragična, melanholična liričnost, ki je vesternom dala element introvertiranosti in skepse do junaškega mita o divjem zahodu.

2. posnetek: <https://www.youtube.com/watch?v=0JPnR7C8mZQ> (00:30–02:30)
Za dolar več (For a Few Dollars More, 1965)
 - razlika med tišino, do borbe »nedolžnega« in nato do prihoda glavne nevarnosti – Clint a Eastwooda
 - avantgardni, nenavadni zvoki, mogočna orkestracija, hitro zapomnljivi motivi, tišine, zapolnjene z odmevi ali škripanjem, pavzami ali tremolom
3. posnetek: <https://www.youtube.com/watch?v=ubVc2MQwMkg> (00:30-02:10)
Dober, grd, hudoben (The Good, the Bad and the Ugly, 1966)
 - v predzadnjem prizoru, kjer Eli Wallach teče med nagrobniki, slišimo pesem *Ekstaza zlata (L'estasi dell'oro)*
 - hitro zapomnljiva, hkrati revolucionarna, ker je prvič v vesternu slišati opero in še operno pevko (sopranistko Eddo Dell'Orso), s čimer je skladatelj »združil nezdružljivo«
 - v tem filmu uporabi še zvok pločevink, cerkvene orgle, žvižganje in zvok tipkarskih strojev

Bilo je nekoč na divjem zahodu je še en legendarni vestern, v katerem se ves čas igra z glasbo, jo nadgrajuje, uporablja nevsakdanje inštrumente. Slišimo vplive Richarda Straussa in Gustava Mahlerja. Motiv orglic v filmu kulminira v polni rekviem šele v pričakovanju

končnega obračuna, ko se osnovna tema prelevi v zadušnico. Mističnost je Morricone ustvarjal tudi s panovimi piščalmi.

Ta film je zahteval zelo specifičen pristop. Dogajanje se namreč časovno začne v dvajsetih letih 20. stoletja in konča leta 1968. Vmes se je zamenjalo veliko glasbenih žanrov, kar skladatelj reši tako, da ves čas temelji na jazzu, pomešanem z njegovimi lastnimi temami, ki se vklopijo v trenutku, ko kamera pogleda posameznemu liku v oči (s čimer izrazi, kaj razmišlja, kaj bo rekel, kaj se z njim dogaja).

V filmu izstopa del, namenjen Henryju Fondi, v katerem je tolkala uporabil pointilistično in s tem dosegel učinek napetosti in preteče nevarnosti.

Viole je uporabil za sekvenco ustvarjanja nežnosti, ko se Henry Fonda poskuša ljubiti s Claudio Cardinale.

Glasba lahko sugerira tudi okoliščine dogajanja, ambient. Morricone je zato glasbenike gnal do skrajnosti, da bi dobil občutek trpljenja skozi njihovo trpljenje ob igranju.

Kar se tiče kavbojk, je prvi western po filmu *Bud jezdi na divji zahod (Occhio alla penna, Michele Lupo, 1981)* uglasbil šele 2016 – Tarantinovih *Padlih osem (The Hateful Eight)*. A ga je uglasbil kot pustolovsko zgodbo, kot ga je tudi razumel, ne kot kavbojko, zato je uporabil drugačne zvoke.

Padlih osem je kljub petim nominacijam, ki jih je prejel že prej, Morriconejev prvi oskar za glasbo in hkrati njegovo prvo sodelovanje s Tarantinom. Režiser je njegovo glasbo sicer že uporabil v drugih filmih (*Ubila bom Bila 1 [Kill Bill 1, 2003]* vsebuje glasbo iz *Sestanka s smrtjo [Da uomo a uomo]* iz leta 1967, v *Neslavnih barabah [Inglourious Basterds, 2009]* slišimo pesmi iz *Sokolovega plena [La resa dei conti, 1966]*, *Revolverja (1972)* in *Alonzafona [Allonsanfàn, 1974]*).

Gialli

V času kavbojk je Morricone sodeloval tudi pri kulturnih *giallih* (italijanskih fikcijskih misterijih in trilerjih, ki izvirajo iz majhnih rumenih zveščičev). Sodeloval je z dvema kraljema *giallov*: Mariem Bavo (leta 1968 posnameta *Danger: Diabolik*) in *Dariem Argentom* (za njegove prve tri filme je napisal eksperimentalno glasbo s tudi po dvanajstimi toni naenkrat).

4. posnetek: <https://www.youtube.com/watch?v=CnyhKQojFmQ> (00:00–konec)
l gatto a nove code (1971)
 - brez očitnega refrena, melodije, prepoznavnega zvoka, ki bi ga publika dojela kot »pravo« glasbo
 - na podoben način je uporabljena glasba v *Sijanju (The Shining, 1980)* (Kubrickovo *Sijanje* takšno glasbo uporabi v prizoru, ko se fantek po hotelu vozi s kolesom)
 - ni očitnega ritma, tempa
 - nekaj enostavnejših, melodičnih delov je dodal podlagam protagonistov zgolj zato, da bolj »normalna« publika ne bi pobegnila iz dvoran

Zaton

Po uspehu Leonejevih filmov v ZDA Morricone začne z mednarodnim sodelovanjem. Že leta 1973 posname *Pokol v Rimu (Massacre in Rome, George F. Cosmatos)*, ki ga zaznamuje skladateljevo eksperimentalno udejstvovanje v Gruppo di Improvvisazione Nuova Consonanza.

Njegovi največji stilski preobrati:

Bilo je nekoč v Ameriki (Once Upon a Time in America, Sergio Leone, 1984)

Misijon (Mission, Roland Joffé, 1986)

Nedotakljivi (The Untouchables, Brian de Palma, 1987)

Novi kino Paradiž (Nuovo Cinema Paradiso, Giuseppe Tornatore, 1988)

V izdelavi glasbe za velike produkcije se Morricone prilagaja okusu ciljne publike in glasbi doda sentimentalni prizvok (lirične teme flavte, piščali, oboe, razkošno orkestrirane, omejene s psevdobaročno ritmiko, ki so z razvlečenostjo izgubile jedrnatost). Njegova glasba postane prebogata, zapolnjuje jo preobilje zvokov.

V odgovor na njegovo prebogatoost začnejo v osemdesetih letih po že obstoječi, obskurnejši ali trenutni glasbi posegati ostali. Hollywood se začne ozirati v zgodovino in nabirati reciklirano glasbo, ki so jo nekoč že uporabljali v filmih.

Hans Zimmer

Konec osemdesetih na tržišče glasbenega opremljanja stopi Hans Zimmer, nekdanji pianist The Buggles, ki leta 1980 prvi predvajajo svoj videospot na MTV-ju (*Video Killed the Radio Star*), in nato odpre poglavje glasbe, ki jo ustvarja še danes (od *Batmanove vrnitve [Batman Returns, 1992]* do *Avatarja [2009]* in *Piratov s Karibov*).

Nov način dela: vse lahko stori en človek s pomočjo računalnika. Orkestri sčasoma niso več pomembni.

V njegovem studiu danes dela slovenski komponist Anže Rozman, čigar glasbo smo lahko slišali v seriji *Primeri Inšpektorja Vrenka (2021–)*.